לב המועדים

מתוך הספר "לב המועדים - פורים וחודש אדר"

תענית אסתר

נהגו כל ישראל בזמנים אלו להתענות בי"ג באדר זכר לתענית שהתענו בימי המן שנאמר (אסתר ט, לא) "דברי הצומות וזעקתם" (רמב"ם הלכות תענית פרק ה הלכה ה).

טעם התענית

לפי שבימי מרדכי נקהלו היהודים להלחם על נפשם ביום י"ג אדר והיו צריכים לבקש רחמים לנצח במלחמה וכשהיו יוצאים למלחמה היו מתענים כמו שמצאנו כשמשה רבינו נלחם בעמלק היה מתענה, וא"כ בודאי גם בזמן מרדכי היו מתענים באותו היום ולכן נהגו כל ישראל להתענות בי"ג אדר ונקרא תענית אסתר כדי שנזכור שהקב"ה רואה ושומע כל איש בעת צרתו כאשר יתענה וישוב אל ה' בלב שלם (טור לבוש תרפו א, משנ"ב שם ס"ק ב).

טעם אחר: מובא שהמגיד (מגיד מישרים פרשת ויקהל) גילה לבית יוסף שהקב"ה רצה להקדים התענית לפני פורים מאחר והתענית היא סגולה להינצל על ידה מן החטא ולא יהיה כח לשטן לקטרג ולהביאם לידי חטא בפורים מחמת ריבוי האכילה והשתיה (קב הישר פרק צז) וכעין זה כתוב בכה"ח שהתענית היא בכדי להכניע כח השטן מלקטרג על כך שאנו אוכלים ושמחים בפורים (תרפו ס"ק ח).

טעם אחר: מובא בספרי המקובלים הקדמונים שגזרת המן לא נדחתה אלא שנתקיימה בפורעניות שבאו אח"כ במשך השנים ולכן קבעו להתענות בכל שנה בכדי לבטל את גזרת המן [וע"ש שגזרות שהיו בשנת ת"ח ות"ט היו גזרות שנדחו לשנה הזו רמז לדבר ששתי אותיות נכתבו גדולות ח' ב"חור" (אסתר א ו) ות' ב"ותכתב אסתר המלכה" (אסתר ט כט) לרמז על שנת תח] (שארית ישראל הנקרא חלק שני מספר יוספון, שו"ת שבט הקהתי ח"א פורים סימן כג א)].

בסגולת היום הזה – אמירת מזמור (כב שבתהילים) "אילת השחר"

בספר קב הישר (פרק צז) מובא שכל מי שצריך רחמים על איזה דבר יאמר פרק כב מזמור אילת השחר שבתהילים שדרשו חז"ל דאסתר נקראת אילת השחר ואח"כ ישפוך שם לפני ה' ולבקש בקשתו ויזכיר זכות מרדכי ואסתר אשר בזכותם יעתר לו הקב"ה ויפתח לו שערי רחמים ויקבל תפילותיו ברצון.

הטעם שימי הפורים חלוקים בימיהם

לפי שבזמן מרדכי ואסתר היהודים שבכל המקומות נלחמו ביום י"ג ונחו בי"ד ועשו אותו משתה ושמחה, ובשושן הבירה ניתן להם להלחם גם ביום י"ד ולא עשו יו"ט עד ט"ו, וכיון שבאותו זמן נחלקו לשני ימים, כשקבע מרדכי ואסתר בהסכמת כנסת ישראל לקבוע פורים לדורות חלקו אותו ג"כ לב' ימים (משנ"ב תרפח ס"ק א).

הטעם שקבעו לפי כרכים המוקפים מימות יהושע ולא תלו את הכבוד בשושן שבו אירע הנס, לפי שא"י היתה חרבה ויהיה לפ"ז עיירות המוקפות חומה בחו"ל חשובות יותר מא"י, וע"כ לכבודה של ארץ ישראל תקנו שכל עיר שהיא מוקפת חומה מימות יהושע בן נון יקראו בט"ו (כל בו הלכות פורים סימן מה, משנ"ב תרפח ס"ק א).

הטעם דתלו הדבר ביהושע ולא במשה, לפי שתחילת מפלתן של עמלק היתה ע"י יהושע (א"ר תרפח א בשם הכל בו הלכות פורים סימן מה), **טעם אחר:** לפי שיהושע הוא זה שהכניס את עם ישראל לא"י (ברכי יוסף סב).

טעם אחר מדוע ימי הפורים חלוקים בימיהם

לפי שלא רצו מרדכי ואסתר שיהיה יום אחד שבו כל כלל ישראל אוכלים ושמחים ומתבטלים מתורה ומצוות לכן קבעהו לפורים באופן של יום של זה אינו יום של זה נמצא שכאלה שמחים ומשתכרים אלו עוסקים בתורה (חת"ס תו"מ פרשת תצווה דף פא, ב ד"ה לך, דרשות ח"א דף רה טור ג).

מגילת אסתר

כתבה

מגילת אסתר נכתבה על ידי מרדכי ואסתר ומאה ועשירים אנשי כנסת הגדולה שבניהם היו הנביאים חגי, זכריה, זרובבל, עזרא הסופר, נחמיה בן חכליה ודניאל (בב"ב טו, א רש"י שם ד"ה אנשי).

הפסקה בין פסוק לפסוק

הבעל קורא לא יפסיק בין פסוק לפסוק אלא כדי נשימה, ובין פרק לפרק ינוח איזה רגעים, **והטעם:** מפני שצריך לקרותה

העלון נתרם לע"נ הרב מנחם יצחק בן שמואל חיים ז"ל. ת.נ.צ.ב.ה.

כאגרת (משנ"ב תרצ ס"ק נב, ובערוה"ש שם כא). ומ"מ לא נמנעים משום כך מלהכות המן (ועי' שעה"צ ס"ק נז).

פתיחת המגילה כאגרת

לפני שיברך יפשוט המגילה כולה כאגרת דהינו שפושטה כולה ואינה מניחה כרוכה אלא כופל דף על דף (שו"ע תרצ יז), הטעם שפושט לפני הברכה: כדי שלא יהיה הפסק בין הברכה לקריאה (משנ"ב תרצ ס"ק נו).

הטעם שפושט כאגרת: להראות הנס (שו"ע תרצ יז), **טעם אחר:** לפי שנקראת (עיין אסתר ט כט) אגרת (לבוש תרצ יז), ולכן צריך שיהיה לפניו בימה או כסא שתנוח עליו המגילה שלא תהיה נגררת בארץ (שו"ע תרצ יז, ומשנ"ב תרצ ס"ק נו).

הגבהת הקול

כשאומר "בלילה ההוא נדדה שנת המלך" (אסתר ו, א) מגביה קולו (ד"מ תרצ ג, ומג"א שם יז).

הטעם: כי משם מתחיל הנס (משנ"ב תרצ ס"ק כב).

טעם אחר: לפי שדרשו חז"ל (מגילה טו, ב) "המלך" מלכו של עולם (ספר מטעמים פורים טו בשם ילקוט דוד).

קריאת עשרה בני המן (אסתר פרק ט פסוקים ו) בנשימה אחת

צריך לומר עשרת בני המן ועשרת הכל בנשימה אחת... ולכתחילה נהגו לומר בנשימה אחת מתחילת חמש מאות איש ואת (שו"ע תרצ טו).

והטעם: להגיד שכולם נהרגו וניתלו כאחד ויצאו נשמותיהן כאחד (שו"ע שם, כל בו הלכות פורים סימן מה, לבוש שם טו).

טעם אחר: משום שעשרת בני המן היו שרי חמישים על אותם חמש מאות איש (ט"ז תרצ ט בשם הרוקח).

נוהגים לומר ד' פסוקים של גאולה בקול רם ולאחריו חוזר הבעל קורא (רמ"א תרצ יז) ואלו הם:

א. "איש יהודי היה בשושן וכו'" (ב ה), **ב.** "ומרדכי יצא מלפני המלך" וכו', (ח טו), **ג.** "ליהודים היתה אורה ושמחה" וכו' (ח טז), **ד.** "כי מרדכי היהודי" (י ג) (שו"ע תרצ טז).

והטעם: כדי לעורר את הילדים שלא ישנו ויתנו ליבם אל הקריאה, ומקרין אותם הפסוקים כדי לחנכם (משנ"ב תרפט ס"ק טז בשם הלבוש שם ג). **יש שכתבו:** בדומה לעורר הלבבות שאם יש מהציבור אשר יתנמנם יעורר אותו בשעת הקריאה (אבודרהם תפילת פורים בשם בעל משמרת המועדות). **טעם אחר:** להרבות שמחה לילדים ולכל (מטה משה תתרג).

הטעם שבחרו פסוקים אלו

לפי שפסוקים אלו נאמרו כלפי מרדכי, ומשום כבודו אומרים זאת ושעניין הנס היה על ידו (אבודרהם תפלת פורים).

טעם אחר: כדי שישאלו התינוקות לאביהם ויאמרו מה זאת בראותם שינוי כזה, ומתוך כך אתה בא לספר להם גבורתו של הקב"ה ולמען ישמעו וילמדו ליראה את ה' כל הימים (תניא הלכות פורים בשם שבלי הלקט).

הטעם שבמגילת אסתר לא נזכר שם השם

לפי שנס פורים לא היה נס גלוי כמו יציאת מצרים ששם נשתנו לגמרי טבעי בראשית, אלא הכל היה בדרך הטבע, כל מעשה המגילה נמשך י"ב שנים, ורק בסיום הי"ב שנים ראו שיד ההשגחה סיבבה את כל הדברים, כדי שיצא הנס, לכן שמו מוסתר (תשובות הגאונים שערי תשובה סימן כא ספר האשכול ח"ב עמוד כ).

טעם אחר: לפי שהדת ניתנה ליכתב גם בספרי מדי ופרס וזה בזיון שיכתוב שמו של הקב"ה בספריהם (מרדכי שבת סימן שצו הובא בט"ז שלד א). יש שכתבו הטעם הנ"ל והוסיפו שחששו שיתכוונו לאלילים שלהם (הראב"ע הובא בספר אוצר דינים ומנהגים חסרון השם במגילה).

הטעם שאין המגילה נקראת מגילת מרדכי או מגילת מרדכי ואסתר שהרי בזכות שניהם נעשה הנס

כיון שאסתר מסרה נפשה כשנכנסה למלך אשר דתו להמית הנכנסים, ואף שגם מרדכי מסר נפשו שלא השתחווה להמן, כיון שלא היה מוכרח לעשות כן והיה יכול להחביא עצמו מראית המן או לבקש רשות מהמלך ללכת לעיר או מדינה אחרת, לפיכך אין זה נחשב כמו המסירות נפש של אסתר, שהיא היתה מוכרחה למסור את נפשה לכן המגילה נקראת על שמה (ר' יונתן איבשיץ ישועה גדולה אסתר ט ל).

טעם אחר: משום שהיא שלחה לחכמים כתבוני לדורות וכיון שהיא נתעוררה שיקבעוה לדורות לכן נקראת על שמה (ספר עיני העדה שח"א לר' אליהו הכהן).

טעם אחר: כיון שהיא נתנה את העצה של ג' ימי תענית שעל ידה ניצלו ישראל מן הכליה (שם).

טעם אחר: לפי שחששו לקנאת הגוים לכן תלו הדבר באסתר המלכה שהיא עשתה זאת ולא הם (שו"ת מגיד תשובה ח"ה או"ח סימן מ).

הכאת המן

בשעת קריאת המגילה כשמזכירים את המן נוהגים ל"הכותו" ע"י הקשה בשולחן או לרקוע ברגלים (שו"ע תרצ סעיף יז).

כתב במדרש אליהו כשאומרים ארור המן או מזכירים שמו ושם אשתו ומכין, עושה הקב"ה שירגישו ההכאות כדי שיקבלו צער גדול יען שכל הבאים לעולם כאילו בימיהם נעשה הנס לפי שאם נעשה עצתו ולא היו באים לעולם, לכן כל הבאים לעולם צרכים לצערו ולכן עושה הקב"ה שירגיש ההכאות בהזכרת שמו (מדרש אליהו מבעל שבט המוסר מגילת אסתר עמוד פא).

כעין זה נכתב בספר אסופות כת"י: פעם אחת שאל ההגמון מרגנשבורג את רבי יהודה החסיד, למה אתם דופקים על הכתלים כשאתם מזכירים את המן. אמר לו, כל כך דפיקות שאנו דופקים כך השדים דופקים לו בגיהנום. אמר לו מנא לך. אמר לו בא ואראך. הלך עמו והראהו בפתח גיהנום, וראהו שהכוהו, פתח הגמון ואמר, אילו הייתי אצלכם הייתי מסייע לכם להכותו.

במנהג להתחפש

נוהגים להתחפש בתחפושת בפורים (שו"ע תרצו ח)

רמז לתחפושת מהתורה דאמרינן בגמרא (חולין קלט, ב) אסתר מן התורה מנין שנאמר (דברים לא יח) "ואנכי הסתר אסתיר פני" מכאן רמז להסתרת הפנים בפורים (אוצר דינים ומנהגים פורים שמחת פורים).

הטעם למנהג זה.

זכר למרדכי שיצא בלבוש מלכות (כנה"ג, הובא בא"ר תרצו טו).

טעם אחר: זכר לזנב שצמח לושתי כשנקראה לבוא אל המלך (א"ר תרצו טו).

טעם אחר: לזכר פחד היהודים אשר נפל עליהם ורבים מהם היו מתיהדים [נעשו יהודים] (מחצית השקל, שלמי תודה פורים לא).

טעם אחר: ע"פ דברי התוס' (ר"ה ג, א ד"ה וישמע הכנעני) שהביא את המדרש שמסופר שעמלק התחפש כשבא להילחם עם ישראל במדבר וכן עשו העמלקים במלחמה עם יהושפט (דברי הימים ב כ) זכר לזה אנו מכסים את הפנים (הוספת קצות השולחן ח"ג). [טעמים נוספים עיין לב המועדים אדר פורים]

משלוח מנות ע"י שליח

יש אומרים: שיש לשלוח את המשלוח מנות על ידי שליח, ולומדים זאת דכתיב (אסתר ט יט) "משלוח מנות" (משנ"ב תרצה ס"ק יח בשם תשובת בני ציון סימן מד). טעם אחר: כיון שעל ידי שליח יש בה משום פרסום הנס (מקור חיים תרצד ג).

שליח קטן: וגם לשיטה שצריך שליח אין צריך שליח ככל דיני השליחות וגם קטן מועיל, והטעם: שכיון שהמצווה היא דווקא על ידי שליח ולא על ידי עצמו לא צריך בזה דיני שליחות (מקור חיים תרצד ג ד"ה משלוח וד"ה נראה לי, שבט הלוי ח"ג סימן פו).

ויש אומרים: שא"צ דווקא על ידי שליח ואפשר בנתינה אישית, ודוחים את הלימוד מהפסוק משלוח מנות שדווקא על ידי שליח, שהרי מצאנו בכמה מקומות בתורה לשון משלוח ואין הכוונה ע"י שליח כגון בנח "וישלח ידו ויקחה" (בראשית ח ט) וכן (שם כב י) "וישלח אברהם את ידו" ומסיים ומ"מ אם אפשר י שלקיים על ידי שליח מפני הכבוד (כה"ח תרצה מא, חזו"א).

ולמעשה דעת הגרח"ק בשם החזו"א (דיני והנהגות פרק כא אות ח, אוחרות רבינו ח"ג עמוד נג 11) וכן דעת הגריש"א שאין צריך על ידי שליח ובפרט לטעם של משלוח מנות כדי להרבות אחווה ורעות עדיף שיביא בעצמו (הלכות פורים להגאצ"י עמוד ז). ובשלמי מועד (פרק סא) הביא בשם הגרישז"א שהוא עצמו העדיף לשלוח ולמסור את המשלוח מנות על ידי שליח ולאחרים הורה שאין להקפיד בכך.

הטעם שתקנו משלוח מנות ב' מנות לאדם אחד

להיכר על שנעשה להם ב' ניסים אחד שניצלו ממות לחיים והשני שהרגו בשונאים (עיון יעקב מגילה דף ו, א). טעם אחר: כנגד ששתי מתנות שנתן אחשורוש לאסתר, (אסתר ח א-ב) אחד בית המן והשני נתינת הטבעת (כה"ח תרצה לז, א"ר שם ח).

הטעם שתקנו משלוח מנות לב' אנשים ומתנות לאביונים לאדם אחד

לפי שסיבת התקנה היא משום שמחת האדם עם אוהביו ורעיו ולהשכין ביניהם אהבה ואחוה ורעות ולפי שיש הרבה אביונים לכן טוב שיתן מתנה אחת לשתי אביונים כדי שיהיה לכל אחד מתנה, אבל במשלוח מנות שצריך לשלוח לאוהביו ורעיו אולם לא ימצא אדם שיש לו אוהבים ורעים הרבה לכן תקנו שישלח לרעהו ב' מתנות הטוב להיות שמח ושש עימו על התשועות (ב"ח תרצה בסוף ד"ה וצריך לשלוח).

חייב אינישי לבסומי

אמר רבא מיחייב איניש לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי, רבה ורבי זירא עבדו סעודת פורים בהדי הדדי איבסום קם רבה שחטיה לרבי זירא למחר בעי רחמי ואחייה לשנה אמר ליה וכו' (מגילה ז, ב).

חיוב לבסומי

חייב איניש לבסומי, וזמנו אינו רק בסעודת פורים אלא כל היום (הגרשז"א בשלמי מועד פרק סב).

שיעור השכרות: עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי.

מצווה או לעיכובא: אע"פ שאומרינן חייב איניש לבסומי אינו אלא למצווה בעלמא ואינו לעיכובא (א"ר תרצה ב בשם מהרי"ל סימן נו).

ביאור עד דלא ידע

יש שביארו שחייב אדם לבסומי במידה כזאת שלא ידע להבחין בין ארור המן לברוך מרדכי ויחשוב שהמן הוא הברוך ומרדכי הארור (קיצור פסקי הרא"ש ס"ק ח, שער הכוונות דף קט ע"ד).

ביאור אחר: דעל ידי השיכרות יתבלבל בסדר ויאמר קודם "ברוך מרדכי" ואחר כך "ארור המן" (ב"ח תרצה ב בשם צידה לדרך).

ביאור אחר: דבר זה משל שישליך כל אדם הקנאה והשנאה שיש לו לאדם על חבריו בפורים, כי לפעמים אדם שונאם את מי שצוררו ועשה לו דבר רע וחשב רע, ודרכו לקללו תמיד דוגמת המן כי שונאו של אדם הוא המן שלו, ולפעמים אדם מתקנא באדם מחמת שרואה אצלו ברכה מעושר וגדולה כדוגמת מרדכי שמחמת גדלו קינאו בו אחיו שנאמר (אסתר י ג) "רצוי לרוב אחיו", והנה השתיה ביחד מקרבת הלבבות ומוסיפה אהבה עד שתנטל הקנאה ביניהם, ועל זה אמר שישתכר עד דלא ידע לשנוא השונא והוא דוגמת המן, ולא ידע גם כן לקנא בחברו המתברך בעושר וגדולה שהיא כדוגמת מרדכי, כלומר שלא די שירחיק השנאה מלבו אלא אפילו הקנאה ירחיק מליבו (חכמת מנוח מגילה דף ז, א). [טעמים נוספים עיין לב המועדים אדר פורים]

לצאת ידי חובה לבסומי על ידי שינה

יש אומרים: שאין צריך להשתכר כל כך אלא ישתה יותר מלימודו וישן ומתוך שינה אינו יודע בן ארור המן לברוך מרדכי

(שו"ע תרצה ב), וכתב המשנ"ב בשם הפמ"ג (שם ס"ק ה) וכן ראוי לעשות.

ויש אומרים: מ"מ גם לדעה זו צריך שיבוא לישן מכוח שתית היין ואינו מקיים המצוה בשינה לחוד (אורחות רבינו ח"ג פורים צג).

הטעם שחייבו חכמים לכסומי ועוד שהרי בכמה מקומות בתורה מוזכר שהוא מכשול גדול כגון בנח ולוט

לפי שכל הניסים שהיו לישראל בימי אחשורוש היו על ידי משתה, ושתי נטרדה מהמלכות על ידי משתה, שנאמר (אסתר א, י יא) "ויהי ביום השביעי כטוב לב המלך ביין... אמר להביא את ושתי", ובאה אסתר תחתיה על ידי משתה כדכתיב (אסתר ב יח) "ויעש המלך משתה גדול וגו' את משתה אסתר", וכן ענין המן ומפלתו על ידי משתה היה, ולכן תקנו להשתכר בפורים מפני שנעשה הנס ע"י משתה היין שעשתה אסתר ועתה יהיה פרסום הנס בשתיית היין (אבודרהם תפילת פורים, מטה משה תתריב, ביאור הלכה תרצה ד"ה חייב איניש).

טעם אחר: לפי שהמן בקש להשמיד ולהרוג את כל היהודים ולשפוך דם יהודים לכן נצטווינו לעשות ענין קרוב לזה מתוך שמחה לשתות הרבה עד שנהיה כמתים מושכבים ארצה, ועוד הוא חשב לשפוך דם ואנו נוסיף דם על דמינו (סדר היום סדר פורים).

[טעמים נוספים עיין לב המועדים אדר פורים]

אכילת זירעונים

יש אומרים שיש לאכול מאכל זירעונים בפורים (שו"ע תרצה ב) בלילה הראשון (משנ"ב תרצה ס"ק יא), והטעם: זכר לזירעונים שאכלו דניאל וחבריו בבית המלך (שו"ע שם בשם הכל בו), דכתיב (דניאל א יב) "ויתנו לנו מן הזירעונים", וזה גם המאכל שאסתר אכלה שנאמר (אסתר ב ט) "וישנה ואת נערותיה לטוב" מלמד שהאכילתם זירעונים (משנ"ב תרצה ס"ק יב).

ובמחזור מעגלי צדק (דף מ, ב) כתב ולא ראיתי ולא שמעתי לנוהג מנהג זה.

תמיהת הערוה"ש למה לומר שסיבת אכילת הזירעונים מפני דניאל שאין זה שייך לפורים הרי אסתר אכלה זירעונים כדאיתא במגילה (יג, ב) על הפסוק (אסתר ב ט) "וישנה ואת נערותיה לטוב" אמר ר' יוחנן שהאכילתם זירעונים, ועוד כתב ולא ידעתי למה בלילה (ערוה"ש תרצה ט).

הטעם שעשו זכר לדניאל: ע"פ הגמרא (מגילה טו, א) שהתך אחד מסריסי המלך שמוזכר במגילה (אסתר ד ה) הוא דניאל (לבוש תרצה ב),

אכילת קרעפלאך

מנהג ישראל לאכול בפורים לביבות הנקראות קרעפלאך ממלאות בבשר, **הטעם:** מפני שביו"ט נאמר שאין שמחה אלא בבשר ויין, אך פורים שהוא יו"ט באיתכסיא שהרי מותר במלאכה, לכן מכסים גם כן את הבשר (גאולת ישראל, ליקוטי מהרי"ח סדר ומנהגי ערב יו"כ).

רמז לדבר: בג' פעמים בשנה אוכלים קרעפלאך בהושענה רבא, בערב יו"כ ופורים, ובג' פעמים אלו מכים, בהושענא רבה חובטים את הערבות, בערב יו"כ מלקות (כמבואר בשו"ע תרז ו), פורים מכים את המן (טעמי המנהגים עניני מגילה תתצה בשם גאולת ישראל). ונתנו על כך בדרך מליצה "הכה תכה" דהינו בימים שבהם "הכה" המן - פורים כפורים הושענה רבא, "תכה" ר"ת תאכל כיסנים (קרפלך) הרבה.

המן טש (אוזני המן)

יש שאוכלים מאפה עם שלוש קצות הנקרא המן טש, **והטעם:** לזכר שראה המן שלושת אבות מיד תש כוחו, וכתיב (תהילים עה יא) "וכל קרני רשעים תגדע" זו המן "תרוממנה קרנות צדיק" זה מרדכי (ספר מטעמים פורים ב).

טעם אחר: לפי שעד נס של פורים היו רגילים לניסים גלוים כמו מפלת סנחריב סיסרא ועוד משא"כ בפורים הנס היה נראה כדרך הטבע שטבע האיש לבטל דעתו לאהבת אשתו, אכן מרדכי ושאר הקרובים למלך ידעו שטבע אחשורוש שלא לחזור מדבריו בשום פנים ואופן, והבינו שזה היה נס גדול רק שהיה מוצנע בתוך הטבע אבל עיקרו נס, לזכר זה התקינו הלחמים שעיקרם המילוי מוסתר בתוך הבצק כהצלתם נם מוסתר בתוך הטבע (ספר מנוחה וקדושה להגאון רבי ישראל איסר זצ"ל מפונביז הובא בשלמי תודה סימן לב).

ניתן להשיג בבית המחבר, ראב"ד 5 אלעד
ובבתי כנסיות באלעד